

2025-06-19
S2025/00760
S2025/01231 (delvis)

Socialdepartementet

Socialstyrelsen
10630 Stockholm

Uppdrag till Socialstyrelsen att stötta arbetet med att stärka kompetensen och kvaliteten på HVB och stödboende

Regeringens beslut

Regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram former för att validera kunnande hos personal på hem för vård eller boende (HVB). Socialstyrelsen ska i arbetet med uppdraget inhämta kunskap och synpunkter från Myndigheten för yrkeshögskolan (MYH) och Statens institutionsstyrelse (SiS). Myndigheten ska också inhämta synpunkter från Inspektionen för vård och omsorg (IVO), Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) samt arbetsmarknadens parter. Socialstyrelsen ska informera verksamheterna om hur de kan påbörja arbetet med att validera personalens kunnande.

Socialstyrelsen får även i uppdrag att ta fram en introduktionsutbildning för all personal vid HVB och stödboende för att säkerställa att de ges rätt och likvärdiga förutsättningar i arbetet. Socialstyrelsen ska i arbetet inhämta information om i vilken utsträckning verksamheterna uppfyller sin skyldighet att ge personalen den introduktion den behöver (5 kap. 3 § respektive 8 kap. 3 § Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd [HSLF-FS 2016:55 respektive HSLF-FS 2016:56] om HVB och stödboende) samt följa upp användandet av den framtagna introduktionsutbildningen bland verksamheterna.

Slutligen får Socialstyrelsen i uppdrag att utforma måldokument för att dimensionera och förbereda för en upphandling av en nationell föreståndarutbildning för föreståndare i HVB och stödboende i form av en uppdrags- och befattningsutbildning av statliga universitet och högskolor samt enskilda utbildningsanordnare med examenstillstånd enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina. Socialstyrelsen ska i arbetet med uppdraget dra lärdom av tidigare genomfört uppdrag på området samt inhämta

kunskap från Statens skolverk om arbetet myndigheten gör med beställning av rektorsprogrammet.

Socialstyrelsen ska löpande informera Regeringskansliet (Socialdepartementet) om hur arbetet med uppdraget fortskrider.

Socialstyrelsen ska senast den 3 november 2025 lämna en delredovisning till Regeringskansliet (Socialdepartementet) av den del av uppdraget som avser att förbereda för en upphandling av en föreståndarutbildning. Socialstyrelsen ska i delredovisningen lämna en bedömning av vilka kostnader som väntas komma av upphandlingen samt när utbildningen kan vara på plats.

Socialstyrelsen ska senast den 6 februari 2026 lämna en delredovisning till Regeringskansliet (Socialdepartementet) av den del av uppdraget som avser att ta fram former för validering av personalens kunnande. Av redovisningen ska det framgå hur verksamheterna kan påbörja arbetet med att validera personalens kunnande.

Socialstyrelsen ska senast den 14 januari 2028 lämna en slutredovisning till Regeringskansliet (Socialdepartementet).

För uppdraget får Socialstyrelsen under 2025 använda 1 000 000 kronor som ska redovisas mot det under utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg för budgetåret 2025 uppförda anslaget 4:7 Bidrag till utveckling av socialt arbete m.m., anslagsposten 5 Övriga utvecklingsmedel. Medlen betalas ut engångsvis efter rekvisition till Kammarkollegiet senast den 1 december 2025.

Medel som inte har använts för avsett ändamål ska återbetalas senast den 31 mars 2026 till Kammarkollegiet. Vid samma tidpunkt ska en ekonomisk redovisning av använda medel lämnas till Kammarkollegiet.

Redovisning, rekvisition och återbetalning ska hänvisa till diarienumret för detta beslut.

Ärendet

Den sociala barn- och ungdomsvården behöver vara i fas med samhällsutvecklingen och erbjuda barn och unga en säker och kvalitativ vård. Genom åren har det återkommande rapporterats om brister och missförhållanden i samhällsvården av barn och unga. Brottslighet med koppling till kriminella

nätverk har ökat och krupit längre ned i åldrarna. Det gäller inte minst det grova våldet. Denna samhällsutveckling har gjort att fler barn och unga har behov av vård utanför det egna hemmet, främst i form av en placering med särskilt noggrann tillsyn på de särskilda ungdomshemmen, men även på HVB. Regeringen har påbörjat en omställning av socialpolitiken för att möta dagens samhällsutmaningar. Som ett led i omställningen tydliggörs i den nya socialtjänstlagen (2025:400) att socialnämnden särskilt ska arbeta för och ta initiativ till att förebygga och motverka brottslighet bland barn och unga (18 kap. 4 §). Det pågående arbetet syftar till att öka kvaliteten och säkerheten i samhällsvården och att komma till rätta med bristen på kvalitativa och adekvata vårdplatser i familjehem, HVB och särskilda ungdomshem. Åtgärderna syftar till att stärka hela vårdkedjan så att barn och unga kan få det skydd och stöd som de har rätt till.

Personalen är den största och viktigaste tillgången i institutionsvården. För att personalen ska kunna ge barn och unga det stöd och den behandling de behöver krävs utbildning, träning och kunskaper om effektiva metoder (Socialstyrelsen 2018, Kompetens för arbete på HVB för barn och unga, sid 7). Den 1 juli 2025 träder en ny socialtjänstförordning (2025:428) i kraft. Den nya förordningen innehåller bl.a. ett krav på utbildning för personal vid HVB. Utbildningskravet innebär att personal som anställs för att ge vård, omsorg, uppfostran och behandling från och med den 1 juli 2025 ska ha minst en tvåårig eftergymnasial utbildning, eller en utbildning som motsvarar detta, med inriktning mot socialt arbete, socialpedagogik, beteendevetenskap eller annat relevant ämnesområde, om det inte finns särskilda skäl för annat (5 kap. 4 §). Regeringen bedömer att fler åtgärder behövs för att stärka personalens kompetens vid HVB och stödboende. Socialstyrelsen behöver stötta verksamheterna i arbetet med att stärka personalens kompetens.

Närmare om uppdraget

Uppdrag att ta fram formerna för validering av kunnande

För att personalbrist, och i förlängningen platsbrist, inte ska uppstå när det nya utbildningskravet träder i kraft måste det vara möjligt att behålla kompetent personal som arbetar på HVB, inkluderat SiS särskilda ungdomshem. Det är avgörande för kompetensförsörjningen att sådan personal får möjlighet till validering av sina kunskaper. Med validering avses en strukturerad process som innehåller en fördjupad kartläggning och en bedömning som syftar till ett erkännande av en persons kunnande oberoende av hur det har förvärvats (jfr 20 kap. 42 § skollagen [2010:800]). Personal vid HVB som ger

vård, omsorg, uppfostran och behandling och som anställts före den 1 juli 2025 omfattas av en övergångsbestämmelse som innebär att de under sex år (t.o.m. den 1 juli 2031) får arbeta kvar inom HVB med nämnda arbetsuppgifter. Under denna tid ska personalen ha genomgått utbildning motsvarande förordningskravet för att få fortsätta utföra angivna arbetsuppgifter. Möjlighet till validering av befintligt kunnande innebär att den som har god kompetens på området inte nödvändigtvis måste genomgå en tvåårig eftergymnasial utbildning utan att de i stället, under perioden då övergångsbestämmelserna gäller (t.o.m. den 1 juli 2031), kan validera sina kunskaper och sedan vid behov genomgå kompletterande utbildning för att utbildningskravet ska uppnås.

Socialstyrelsen får i uppdrag att ta fram former för validering av personalens kunnande. I uppdraget ingår att ta fram en kvalifikation för arbete på HVB. Kvalifikationen ska tydliggöra vilken kompetens som ska krävas av den som ska arbeta med att ge vård, omsorg, uppfostran och behandling vid HVB, för att möjliggöra validering av personalens kunnande. Tydliga kompetenskrav kan även skapa systematik för yrkesroller inom området. Socialstyrelsen kan i arbetet med fördel använda de av myndigheten framtagna kompetensmål för personalen på HVB (Socialstyrelsen 2018, Kompetens för arbete på HVB för barn och unga). I arbetet ska Socialstyrelsen inhämta synpunkter från Myndigheten för yrkeshögskolan (MYH) och Statens institutionsstyrelse (SiS), för att dra lärdom av tidigare arbete med validering på området. Syftet med kvalifikationen och valideringsmodellen är att tydliggöra för HVB-verksamheterna hur befintlig personal som ger vård, omsorg, uppfostran och behandling och som i dag saknar minst en tvåårig eftergymnasial utbildning, ska kunna validera sina kunskaper och sedan vid behov genomgå kompletterande utbildning för att uppnå utbildningskravet i förordningen. Genom att tydliggöra vilka kunskaper som ska valideras säkerställs att den som genomgår en validering verkligen har rätt kompetens.

I arbetet ska Socialstyrelsen särskilt ta hänsyn till att HVB bedrivs i både offentlig och enskild regi. Myndigheten ska säkerställa dels att valideringen inte blir alltför administrativt komplicerad, dels att bedömningen av personalens kunnande inte blir godtycklig. Socialstyrelsen ska, i samråd med MYH, ange vilka utbildningar som är kvalitetssäkrade och godkända att genomgå för att komplettera sina kunskaper för att uppfylla kravet i förordningen. Om Socialstyrelsen bedömer det relevant får myndigheten föreslå yrkesroller på området. I arbetet ska Socialstyrelsen inhämta

synpunkter från IVO för att säkerställa att valideringen av personalens kunskaper är möjlig att följa upp i IVO:s tillsyn. I uppdraget ska Socialstyrelsen också inhämta synpunkter från SKR och arbetsmarknadens parter.

Uppdrag att ta fram en introduktionsutbildning för att ge personalen på HVB och stödboende rätt och likvärdiga förutsättningar i arbetet

För att säkerställa att personalen vid HVB och stödboende, oavsett utbildningsbakgrund, får rätt och likvärdiga förutsättningar att utföra sitt arbete ser regeringen behov av en nationellt framtagen introduktionsutbildning för arbetet. En sådan utbildning ska ge kunskap om bl.a. syftet med vård vid HVB och stödboende och hur man bemöter barn och ungdomar med ett särskilt fokus på de anpassningar och särskilda behov som kan föreligga vid exempelvis en funktionsnedsättning. Introduktionsutbildningen ska även ge kunskap om bl.a. vårdmiljön och målgruppens behov samt anta ett barnrättsperspektiv. Syftet med utbildningen är att stärka vårdens kvalitet vid HVB och stödboende.

Av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om hem för vård eller boende (HSLF-FS 2016:55) samt stödboende (HSLF-FS 2016:56) framgår att den som bedriver verksamhet i form av HVB och stödboende ska se till att personalen får den introduktion, handledning och kompetensutveckling som de behöver för att kunna utföra sina arbetsuppgifter (5 kap. 3 § respektive 8 kap. 3 §). En nationellt framtagen introduktionsutbildning skulle göra det enklare att uppfylla kravet i föreskriften samt skapa en nationell standard för arbete vid HVB och stödboende.

Socialstyrelsen får i uppdrag att ta fram en introduktionsutbildning för personalen vid HVB och stödboende. Introduktionsutbildningen ska särskilt återspegla att det är vanligare med psykisk ohälsa och psykiatriska diagnoser, som t.ex. adhd, bland placerade barn och unga (Socialstyrelsen 2025, Psykisk ohälsa hos barn och unga placerade i samhällsvård). Socialstyrelsen ska i första hand använda sig av redan framtaget material på området, som exempelvis myndighetens stöd för yrkesintroduktion av personal i HVB och de kompetensmål som myndigheten tagit fram för arbete i HVB för barn och unga. Vidare ska Socialstyrelsen i arbetet, genom dialog med IVO, inhämta information om efterlevnaden av introduktionskravet samt följa upp användandet av den framtagna introduktionsutbildningen bland verksamheterna. Socialstyrelsen ska uppdatera utbildningen i takt med samhälls- och kunskapsutvecklingen. I arbetet med att ta fram en introduktionsutbildning

ska Socialstyrelsen också använda sig av lärdomar som myndigheten har dragit av arbetet med Yrkesresan.

Uppdrag att ta fram en nationell föreståndarutbildning för att säkerställa ett kompetent ledarskap på HVB och stödboende

Av socialtjänstförordningen framgår att det vid varje HVB och stödboende ska finnas en person med lämplig utbildning som förestår verksamheten (3 kap. 5 §). Föreståndaren ska leda det dagliga arbetet, utveckla och följa upp verksamheten. Föreståndaren har ansvar för flera uppgifter som rör verksamhetens kvalitet, bl.a. lämplighetsbedömning vid inskrivning, och omfattas av särskilda krav på rätt kompetens. I betänkandet För barn och unga i samhällsvård (SOU 2023:66) konstateras att föreståndaren därutöver ofta också ansvarar för andra uppgifter såsom arbetsledning, arbetsmiljö och budget.

Av betänkandet framgår vidare att kommuner, företag och organisationer som driver HVB och stödboende har olika lösningar gällande introduktionsutbildning för föreståndare. Även med relevant högskoleutbildning och andra kvalifikationer behöver föreståndare för HVB och stödboende få en särskild introduktion till arbetet och ingå i professionella erfarenhetsutbyten med andra föreståndare (SOU 2023:66, s.786). IVO:s tillsyn av HVB-vården visar på omfattande brister. Den visar även att det förekommer hot, våld och övergrepp vid HVB. IVO konstaterar att många verksamheter saknar rutiner för att förebygga och hantera kränkningar och självskadebeteenden och att de inte följer regelverk eller tillstånd. I drygt två tredjedelar av de HVB som omfattades av tillsynen under 2024 fann IVO brister. Under 2024 återkallade IVO tillstånd för eller tillfälligt förbjöd 37 omsorgsbolag med totalt 47 verksamheter, varav 21 var HVB eller stödboenden (Vad har IVO sett?, 2024, s. 4 och 8). Ett förbättrat ledarskap hos föreståndarna är nödvändigt för att få bukt med dessa problem. En nationell föreståndarutbildning kan stödja en sådan förbättring. En sådan utbildning kan också skapa ett nätverk för föreståndare, vilket ger en struktur för spridning av kunskap nationellt ut till alla HVB och stödboenden.

Arbetet med upphandling av utbildning

Socialstyrelsen fick 2015 i uppdrag av regeringen att utarbeta och upphandla två högskoleutbildningar för socialarbetare (S2015/3337 och S2015/06908). Den ena utbildningen avsåg en ledarskapsutbildning för arbetsledare och chefer inom individ- och familjeomsorgen och den andra utbildningen avsåg

en påbyggnadsutbildning för socialsekreterare med minst två års erfarenhet i den sociala barn- och ungdomsvården. En av myndighetens slutsatser i rapporteringen av uppdraget var att långsiktiga och strukturerade satsningar behövs om utbildningarna ska få effekt.

En jämförelse kan göras med skolväsendets rektorsprogram, en statlig befattningsutbildning som ges på uppdrag av Skolverket. Rektorsprogrammet är en obligatorisk akademisk utbildning för rektorer i skolväsendet. Syftet med befattningsutbildningen är att ge rektorer och annan personal med motsvarande ledningsfunktion kunskaper om de krav som anges i föreskrifter som gäller inom skolan, förskolan och fritidshemmet, samt att utveckla deras roll som ledare så att verksamhetens kvalitet kan säkerställas. Sju lärosäten i landet har givits det statliga uppdraget att anordna rektorsprogrammet, där nuvarande beställning gäller från och med 2021 och sex år framåt. Skolverket betalar lärosätenas kostnader för utbildningen medan huvudmannen står för deltagarens förutsättningar för att genomföra utbildningen, såsom lön under utbildningstiden, kurslitteratur, resor samt kostnaderna för internat- och seminariedagar.

Socialstyrelsen får i uppdrag att utforma måldokument för, dimensionera och förbereda för en upphandling av en nationell föreståndarutbildning för föreståndare i HVB och stödboende i form av en uppdrags- och befattningsutbildning av statliga universitet och högskolor samt enskilda utbildningsanordnare med examenstillstånd enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina. Utbildningen ska motsvara den rektorsutbildning som finns på skolområdet. Utbildningen ska vara en ledarskapsutbildning, i första hand med krav på fysisk närvaro, som syftar till ökad likvärdighet och kvalitet inom institutionsvården. Föreståndarrollen ska genomsyra hela utbildningen och utbildningen ska särskilt ta sikte på föreståndarens ansvar för det dagliga kvalitetsarbetet samt särskilt ta upp arbetet med lämplighetsbedömningar. I utbildningen ska det finnas ett nära samband mellan teori och praktik. Utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet samt knyta an till sådan utbildning som ett universitet eller en högskola har examenstillstånd för. Målen för utbildningen ska vara nationella och anknyta till föreståndarens ansvar enligt gällande författningar. Socialstyrelsen ska utreda utbildningens omfattning, innehåll, frekvens, kostnader och former för att göra utbildningen obligatorisk.

I uppdraget ingår också att utreda hur den som redan är föreståndare för en verksamhet under en övergångsperiod ska kunna genomgå utbildningen. Vidare ska Socialstyrelsen, ta fram former för hur utbildningen kan utvärderas och komma med förslag för att säkerställa att föreståndarutbildningen ger föreståndaren rätt förutsättningar att leda arbetet i HVB och stödboende. Socialstyrelsen ska i arbetet med uppdraget använda sig av erfarenheter från tidigare arbete med upphandlingsuppdrag på socialtjänstområdet samt inhämta kunskap från Skolverket om myndighetens arbete med beställning av rektorsprogrammet. Socialstyrelsen ska också i arbetet med uppdraget analysera om föreståndare för andra verksamhetsformer i samhällsvården, som t.ex. statlig institutionsvård och skyddade boenden bör inkluderas i en nationell föreståndarutbildning.

Regeringen beräknar att avsätta 8 000 000 kronor för uppdraget för 2026 och 2027, under förutsättning att riksdagen anvisat medel för det aktuella anslaget.

På regeringens vägnar

Jakob Forssmed

Axelina Lundfall

Kopia till

Socialdepartementet, SL
Utbildningsdepartementet, GV
Inspektionen för vård och omsorg
Myndigheten för yrkeshögskolan
Statens institutionsstyrelse
riksdagens socialutskott
Sveriges Kommuner och Regioner